

Король М.М.

АНАЛІЗ ПРОВІДНИХ ВИДІВ НАУКОВО-КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У даній статті досліджуються особливості становлення і формування науково-кадрового потенціалу в процесі шестиетапної трансформації вітчизняної науки після проголошення незалежності України. Проаналізовано динаміку діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації, а також їх внесок щодо підготовки науково-педагогічних кадрів. Всебічна увага приділена аналізу чисельності працівників науково-дослідних організацій та їх внесок у підготовку аспірантів та докторантів із метою нарощування науково-кадрового потенціалу для народногосподарського комплексу держави.

Ключові слова: науково-кадровий потенціал, етапи трансформації освіти, вищі навчальні заклади III-IV рівня акредитації, науково-педагогічні кадри.

ВСТУП

У сучасних умовах, коли успіх розвитку економіки держави залежить від впровадження інновацій у різних галузях, стрімке зростання ролі людини у виробничих процесах виводить на перший план проблеми формування та ефективної реалізації людського (інтелектуального) потенціалу. Без ефективного використання людського (інтелектуального) потенціалу саме існування сучасного суспільства неможливе. Тому особливу цінність для держави становить кваліфікація кадрів, які повинні володіти знаннями в різних галузях науки, техніки тощо. Розвиток наукових досліджень та удосконалення нових технологій, а також швидкість впровадження отриманих результатів визначають потенціал держави. Адже стратегія економічного та соціального розвитку вимагає ефективного використання досягнень вітчизняної науки і техніки для вирішення соціальних, економічних, культурних та інших проблем суспільства. Стан та перспективи розвитку науки і технологій є важливим елементом державної політики соціально-економічного розвитку України [3, с. 4].

Значна кількість науковців займалася вивченням питань ролі, розвитку та ефективного використання інтелектуального потенціалу, а саме наукового та науково-технічного потенціалу. Серед вітчизняних науковців такі видатні наукові діячі як: Бабенко П.Т., Багмет М., Єгоров І.Ю., Жукович І.А., Меркулов М.М., Федулова Л.І. та ін., а також дана тема дуже широко знайшла своє відображення у працях російських вчених: А.Козирев, В.Макаров та інші.

На сьогодні Україна втратила значну кількість власного науково-технічного та науково-кадрового ресурсу, а криза останніх років і сьогодні не дозволяє зупинити навколо нього деструктивні процеси.

Водночас нова хвиля глобальної нестабільності вимагає рішучих і термінових дій, про необхідність яких, в Україні, наголошується з високих державних

трибун. Проте, у розрізі вітчизняної науково-технологічної політики головне питання полягає в тому, яке відношення владних структур до науки України є проблемно-орієнтованим? Іншими словами, чи відповідає необхідний рівень вирішення проблем розвитку вітчизняного науково-технічного потенціалу, існуючому рівню відношення владних структур, від яких залежить наука, до цих проблем. Чи відповідає існуючим проблемам науки, які потребують зокрема і негайного вирішення, рівень їх усвідомлення відповідними державними структурами (усіх якісних сторін проблеми), рівень готовності владних структур до їх вирішення та рівень наполегливості у досягненні мети щодо їх вирішення. *Мета статті.* Дослідження стану та визначення проблем розвитку науково-кадрового потенціалу на державному та регіональному рівнях у процесі трансформації вітчизняної освіти після проголошення незалежності України в контексті діяльності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, а також науково-дослідних організацій у підготовці аспірантів та докторантів у відповідності до потреб народногосподарського комплексу держави та вимог європейських стандартів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У спадщину від СРСР незалежній Україні дісталася достатньо розвинена і розгалужена система вищих освітніх закладів з кваліфікованим персоналом, певною матеріально-технічною базою та орієнтацію на обслуговування централізованої планової економіки. Вона представляла з себе середню за якістю систему суто державної вищої освіти у складі 12 університетів (з них два аграрних), трьох академій, трьох консерваторій і аж 138 спеціалізованих інститутів. Серед них існувало кілька навчальних закладів, що формально належали кооперативним та громадським організаціям (Укоопспілка, профспілки, Комуністична партія та її молодіжна організація), але фактично були повністю одержавлені. Першою університетською рівня в Україні досягла Києво-Могилянська Академія на початку XVII ст. У тому ж сторіччі з'явився й Львівський університет. Нові університети були створені вже в XIX столітті в східній та

© Король Марина Михайлівна, викладач кафедри міжнародних економічних відносин ДВНЗ "Ужгородський національний університет", e-mail: maryna_korol@ukr.net

західній частині України, які входили на той час до складу Російської та Австро-Угорської імперій [13].

Сьогодні можна з впевненістю стверджувати, що на державному рівні за роки незалежності України було втілено низку заходів, які суттєво вплинули на збереження вітчизняної системи освіти, стабілізацію її стану та подальшого розвитку.

Аналізуючи законодавчу базу трансформації освіти після проголошення незалежності в Україні дисертант розділяє точку зору українського політика Краснякова Є.В., який брав безпосередню участь у підготовці та прийнятті низки законів України, що регламентують відносини в галузі вітчизняної освіти. Останній встановив наступну *періодизацію розвитку українського освітнього законодавства* [4]:

- *Першим етапом* еволюції освітнього законодавства стало обґрунтування нових підходів до цього процесу, прийняття 25 травня 1991 р. Закону України "Про освіту", створення у 1992 році Академії педагогічних наук України, як вищої галузевої наукової установи.

- *Другим етапом* став I з'їзд педагогічних працівників держави. Цей з'їзд прийняв, а Кабінет міністрів затвердив окремо постановою Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття") – перший стратегічний документ розвитку вітчизняної системи освіти.

- *Третій етап* – це теоретичні обґрунтування підготовки змін і доповнень до Закону України "Про освіту", проведення парламентських слухань з питань подальшого розвитку освіти, прийняття нової редакції закону 23 березня 1996 року, прийняття Конституції України 28 червня 1996 року.

- *Четвертий етап* пов'язаний з теоретичним обґрунтуванням ухвалення законів прямої дії, які б регулювали відносини у підсистемах освітньої галузі, а саме законів України "Про професійно-технічну освіту" (10.12.1998), "Про загальну середню освіту" (13.05.1999), "Про позашкільну освіту" (22.06.2000), "Про дошкільну освіту" (11.07.2001), "Про вищу освіту" (17.01.2002).

- *П'ятий етап* – це втілення в життя окремих положень освітніх законів прямої дії через розробку нормативно – правової бази (стандартизація змісту освіти, ліцензування, атестація, гуманізація та демократизація освіти, методологічна переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості, тощо).

- *Шостий етап* – це обґрунтування подальшого розвитку законодавства про освіту, а також прийняття на загальнодержавному рівні єдиного стратегічного документа, який визначив довготривалі пріоритети державної політики у сфері освіти.

Автор вважає за необхідне звернути увагу, що в той час, *завдання* реформування освіти в Українській державі були такими :

1. Відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави.

2. Виведення освіти в Україні на світовий рівень шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад.

3. Подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів.

4. Формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти.

Аналізуючи результати трансформації освітньої системи, Фінніков Т. виділяє такі основні зрушення, що відбулися протягом 90 - х років [13]:

- Запровадження ступеневої системи вищої освіти, а також чотирьох рівнів акредитації вищих навчальних закладів та дипломів їх випускників:

- рівень I – технікуми, а також подібні до них училища й школи, що готують молодших спеціалістів;

- рівень II – коледжі, які готують бакалаврів за чотирьохрічною програмою на базі повної загальної середньої освіти;

- рівні III і IV – університети, академії, інститути, які готують бакалаврів і спеціалістів (заклади рівня III), а також магістрів (заклади рівня IV).

- Назріла деідеологізація вищої освіти набула характеру формального вилучення комуністичної ідеології з навчальних закладів, але залишила ряд складних і досі нерозв'язаних проблем:

1. не вдалося сформувати нової методології викладання дисциплін соціально – гуманітарного циклу;

2. значна частина викладачів дисциплін соціально – гуманітарного циклу залишились у полоні марксистських схем і уявлень суспільного розвитку;

3. зосередження практично необмеженої влади в руках університетського менеджменту без розвинених демократичних традицій громадського контролю призвело до посилення бюрократизованості та корумпованості у вищих навчальних закладах.

- Вироблення нового погляду на гуманізацію та гуманітаризацію вищої школи знайшло відображення в наступних рішеннях:

1. відчутно збільшено та уніфіковано обов'язковий цикл дисциплін гуманітарного спрямування, який збагатився рядом актуальних навчальних курсів і сучасних світоглядних концепцій;

2. урізноманітнилися методика вивчення соціально-гуманітарних дисциплін за рахунок відмови від вузького кола усталених догматичних прийомів (наприклад, обов'язкове і велике за обсягом конспектування першоджерел), натомість, укорінився полегшений белетристичний стиль викладання більшості цих дисциплін;

3. вищі навчальні заклади отримали більше свободи у визначенні програм соціально-гуманітарних дисциплін, стали заохочуватись авторські методики їх викладання, з'явився достатній вибір альтернативних підручників із цих дисциплін;

4. було фактично демілітаризовано навчальний процес у цивільних вищих навчальних закладах (ліквідовано більшість військових кафедр, військова підготовка перестала бути обов'язковою, скасовано обов'язкове вивчення цивільної оборони);

5. істотно зменшено підготовку фахівців у військових вищих навчальних закладах, скорочено їх мережу, розвинена практика підготовки військових фахівців у цивільних навчальних закладах.

- Зміна структури підготовки фахівців різних напрямів у бік помітного збільшення випуску економістів, юристів, менеджерів, соціологів, психологів, філологів та перекладачів за рахунок приватних інвестицій при збереженні бюджетної підтримки традиційних спеціальностей.

- Створено широкую мережу вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, заснованих на недержавній формі власності, а також самофінансованих державних вищих навчальних закладів, які не отримують державної фінансової підтримки.

- Зроблені кроки до дерусифікації системи вищої освіти в Україні:

1. навчальний процес і діловодство в більшості вищих навчальних закладів переведено на українську мову;

2. ведеться розробка української термінології в більшості галузей наук, випущені чисельні монографії, підручники, навчальні та методичні посібники українською мовою (хоча весь спектр дисциплін досі не охоплено);

3. до навчальних планів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування введено чималі обсяги вивчення українознавчих дисциплін;

4. у деяких вищих навчальних закладах суттєво поліпшено вивчення іноземних мов, в основному, англійської мови.

- Відбулася реальна диверсифікація джерел фінансування вищої освіти. Останні роки більшість студентів отримує освіту за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб.

За даними Державної служби статистики України у 2012 р. кількість організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, порівняно з 2011 р. зменшилася на 3,7% і становила 1208 організацій, з них:

- 52,8 % – організації галузевого профілю;
- 27,2 % – наукові установи академічного профілю;
- 14,6 % – вищі навчальні заклади;
- 5,4 % – заводська наука.

Розподіл організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, за секторами діяльності свідчить, що, як і в попередні роки, найбільша частка таких організацій (44,3%) належить до підприємницького сектору (рис 1).

Рис. 1 Динаміка кількості організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, за секторами діяльності, од. [2, с.7]

Тенденція щорічного зниження кількості організацій, що здійснюють науково - технічну діяльність (рис.2), супроводжується збереженням незмінної структури їх розподілу за галузями наук: найбільші частки припадають на технічні (42,1%) і природничі науки (35%), найменші – на суспільні (12,6 %) і гуманітарні науки (3,7%) (рис.3).

З травня 2005 року в системі вищої освіти України запроваджено важливі кроки з реалізації положень Болонського процесу: набув чинності "План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року" (наказ МОН від 13.07.2007 р.). У "Плані" визначено основні принципи розвитку вищої освіти України в рамках Болонського процесу:

- створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підтримки;

- адаптація системи вищої освіти України до норм, стандартів і основних принципів Європейського простору вищої освіти;

- забезпечення соціального контексту вищої освіти, який надасть можливість випускникам вищих навчальних закладів формувати свою професійну кар'єру на основі соціальної справедливості, відповідальності та загальнолюдських цінностей.

План дій передбачає реалізацію низки завдань у системі вищої освіти України, що сприятиме досягненню основної мети – підготовки висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентоспроможними на національному, європейському та світовому ринках праці, а саме:

- модернізації системи вищої освіти, системи та структури кваліфікацій;
- удосконалення змісту вищої освіти та організації навчального процесу;

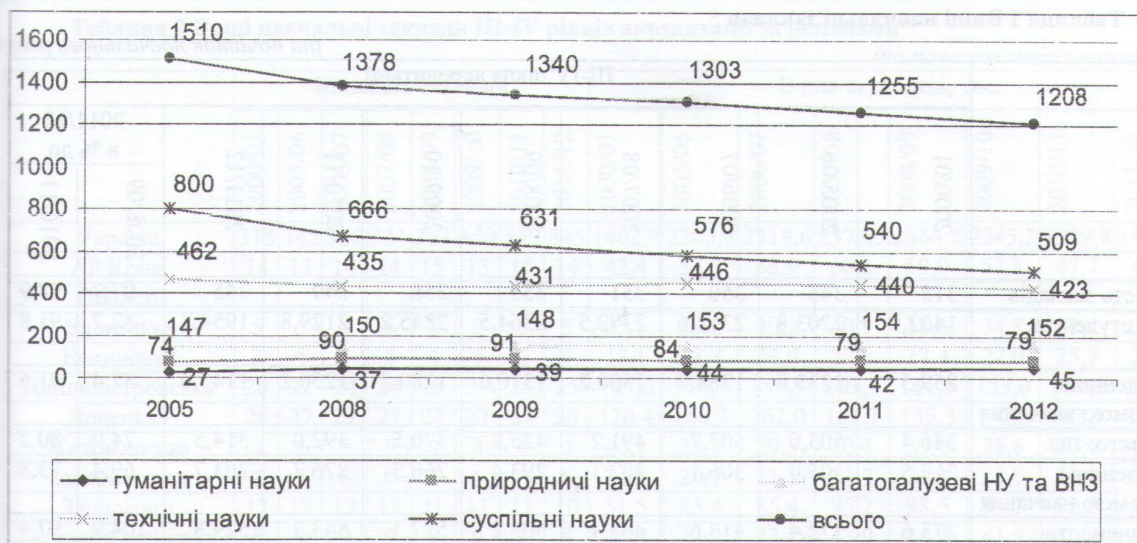

Рис. 2 Динаміка кількості організацій, що здійснювали наукову та науково-технічну діяльність за галузями наук, од. [2, с.8]

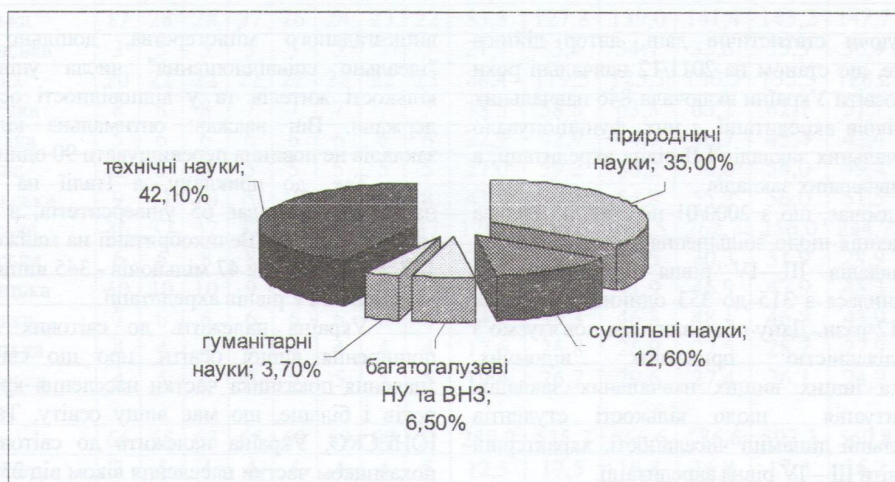

Рис. 3 Розподіл організацій за галузями наук у 2012 р., % [2, с.8]

- підвищення ефективності та якості вищої освіти;
- міжнародного визнання документів про вищу освіту;
- зміцнення позицій вищих навчальних закладів України на європейському та світовому ринку освітніх послуг та досягнення їх рівноправності в європейському і світовому співтоваристві.

Протягом останніх 15-20 - ти років професійна освіта і професійна підготовка кадрів стали одним із найбільш швидкозростаючих секторів економіки розвинутих країн. За оцінками фонду Карнегі, починаючи з 1985 року в США на професійну підготовку після закінчення середньої школи щорічно витрачається більше 100 млрд. дол., з яких близько 60 млрд. дол. припадає на університети і коледжі, а 40 млрд. дол. складають витрати фірм і корпорацій на корпоративну підготовку кадрів. Тобто, у підготовку спеціалістів держава вкладає 60 % усіх коштів. У США нині щорічно проходить професійну підготовку або підвищує кваліфікацію майже 8 млн. робітників. У

Франції кількість охоплених різними формами профпідготовки наближається до 4 млн. осіб.

Автор згоден із думкою президента міжнародного фонду освітньої політики в Україні

Т. Фіннікова, викладеної ним у роботі «Загальний Огляд системи вищої освіти України», де він виділяє дві, на його погляд, основні причини [13]:

- недосконале виконання органами державної виконавчої влади функцій прогнозування потреби національної економіки у фахівцях різних освітньо-кваліфікаційних рівнів,

- перевиробництво інженерно – технічних працівників з ряду напрямів підготовки, які стають кращими претендентами на посади техніків і технологів.

На наш погляд, у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації наявна тенденція скорочення. У 2011/12 навчальному році в порівнянні з 2005/06 роком кількість закладів зменшилася на 319, проте кількість студентів, яка тут навчається збільшилася на 1 449,5 тис. осіб (табл. 1).

Таблиця 1 Вищі навчальні заклади *

(на початок навчального року)

	III-IV рівня акредитації									
	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2011/12 в % до	
									2008/09	2010/11
Кількість закладів	315	345	350	351	353	350	349	345	97,7	98,9
В них студентів, тис.	1402,9	2203,8	2318,6	2372,5	2364,5	2245,2	2129,8	1954,8	82,7	91,8
✓ За денною формою навчання	859,5	1233,8	1288,7	1300,2	1310,6	1280,7	1250,2	1145,0	87,4	91,6
Прийнято, тис.	346,4	503,0	507,7	491,2	425,2	370,5	392,0	314,5	74,0	80,2
✓ За денною формою навчання	219,5	305,0	306,1	302,1	293,4	266,5	276,2	203,7	69,4	73,8
Випущено, тис.	273,6	372,4	413,6	468,4	505,2	527,3	543,7	529,8	104,9	97,4
✓ За денною формою навчання	189,1	199,6	220,3	246,2	264,5	269,8	275,6	267,9	101,3	97,2

* розроблено автором на базі статистичних щорічників України за аналізовані роки.

Досліджуючи статистичні дані, автор дійшов висновку про те, що станом на 2011/12 навчальні роки система вищої освіти України включала 846 навчальних закладів усіх рівнів акредитації, з них, функціонувало 501 вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, а III-IV – 345 навчальних закладів.

Автор відмічає, що з 2000/01 по 2007/08 наявна позитивна тенденція щодо збільшення кількості вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації. Їх кількість збільшилася з 315 до 353 одиниць, тобто на 12,1% або у 1,12 рази. Дану обставину ми пов'язуємо з освітньою діяльністю приватних, відомчих, комунальних та інших вищих навчальних закладів. Аналогічна ситуація щодо кількості студентів відповідає загальній динаміці чисельності, характерній для закладів освіти III-IV рівня акредитації.

Вважаю, що Міністерство освіти і науки України, укрупнюючи вузи, йде правильним шляхом. Прислудуючи учбові заклади один до одного, воно бореться з їх кількістю. Наприклад: у Львові Державний інститут повітряних технологій і управління прислудали до "Політеху". Кіровоградська Державна льотна академія України стала частиною НАУ. Державний університет інформатики і штучного інтелекту інтегрували в Донецький національний технічний університет. Цей перелік можна продовжити. Аналогічним шляхом йдуть і інші країни СНД. Так, в Росії в 2013 році відбулося об'єднання 14 вищих навчальних закладів. У Казахстані 4, а Білорусі 3 ВУЗи були укрупнені [1].

Укрупнення вузів і зменшення їх кількості позитивно позначиться, як вважає автор, на якості освіти. З цього приводу колишній міністр освіти Дмитро Табачник заявив: "До кінця цього навчального року ми в Україні добровільно об'єднаємо майже 50 навчальних закладів університетського рівня". Очевидно, такі інтеграційні процеси "добровільного" об'єднання вищих навчальних закладів викликали незадоволення серед управлінського складу окремих університетів та інститутів. На думку колишнього керівника

вищезгаданого міністерства, доцільно забезпечити "ідеальне співвідношення" числа університетів до кількості жителів та у відповідності освітніх потреб держави. Він вважав: оптимальна кількість таких закладів не повинна перевищувати 90 одиниць.

Так, до прикладу, в Італії на 60 мільйонів населення припадає 65 університетів, в Іспанії на 45 мільйонів - 60, у Великобританії на майже 61 мільйон - 142, а в Україні на 47 мільйонів - 345 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

Україна належить до світових лідерів серед поширення вищої освіти, про що свідчить високе значення показника частки населення країни віком 25 років і більше, що має вищу освіту. Так, за даними ЮНЕСКО, Україна належить до світових лідерів за показником частки населення віком від 25 років, що має вищу освіту (індикатор поширення вищої освіти складає 38%) при вищому показнику на загальноєвропейському рівні лише в Росії (54,8%), а на глобальному – США (38,6%), Ізраїлю (42,4%) та Канаді (43,9%) [14].

Проаналізуємо більш детально вищі навчальні заклади, розмежувавши їх за регіонами у відповідності до статистичних даних, наведених у таблиці 2.

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновки:

А) У середньому в 2011/12 н.р. на область припадало 13 закладів.

Б) Починаючи з 2005/06 по 2009/10 н.р., спостерігається тенденція до збільшення кількості вузів.

В) Показник чисельності студентів вищих навчальних істотно відрізняється по регіонах.

Г) У 2011/12 н.р. тільки в 5-ти областях (Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Одеській, Харківській), в АРК та Києві даний показник вище середнього по Україні.

Д) У цих же навчальних роках чисельність студентів вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації по регіонах знаходиться в межах від 14 800 до 475 500 осіб.

Таблиця 2 Вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації за регіонами*

(на початок навчального року)

	Кількість закладів								В них студентів, тис.							
	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
Україна	315	345	350	351	353	350	349	345	1402,9	2203,8	2318,6	2372,5	2364,5	2245,2	2129,8	1954,8
АР Крим	14	13	14	14	15	15	15	14	42,4	53,3	58,9	60,8	59,0	52,8	47,7	40,9
Області																
Вінницька	5	5	5	5	5	5	5	5	25,6	39,8	40,3	40,9	38,6	34,8	33,4	31,4
Волинська	3	4	4	4	4	4	4	4	18,1	23,8	26,0	27,6	27,4	27,0	25,7	23,6
Дніпропетровська	20	22	24	24	25	25	25	25	107,0	156,3	159,9	163,9	161,8	153,0	147,7	139,2
Донецька	26	27	27	27	27	27	27	26	120,4	160,3	162,0	161,7	155,3	142,2	133,1	120,7
Житомирська	5	5	5	5	4	4	4	4	20,1	28,5	29,5	30,4	29,0	28,6	27,6	25,7
Закарпатська	4	5	6	6	7	6	6	6	14,5	20,1	21,1	21,7	23,1	23,8	23,4	22,2
Запорізька	12	12	12	12	11	11	11	10	51,5	83,4	85,4	95,2	98,5	95,7	92,3	83,2
Івано-Франківська	6	9	9	9	9	9	9	8	24,5	42,2	43,7	43,9	44,3	41,9	40,2	35,4
Київська	3	5	6	6	6	6	7	7	18,5	28,9	30,3	31,1	31,3	29,8	30,9	28,5
Кіровоградська	6	6	7	7	7	7	7	6	17,7	20,8	21,8	22,2	22,0	20,8	19,8	16,0
Луганська	7	9	9	9	10	10	10	9	52,3	86,4	98,9	97,6	97,2	92,4	88,1	79,3
Львівська	17	28	28	27	26	24	23	22	83,8	127,8	139,0	141,4	143,2	142,7	137,1	131,1
Миколаївська	3	5	5	5	5	5	5	5	21,7	33,5	34,7	35,6	35,5	36,4	35,8	34,1
Одеська	20	22	22	22	22	22	22	23	88,4	119,5	125,3	130,5	133,3	128,2	127,2	118,6
Полтавська	8	8	8	7	7	7	7	7	38,5	58,8	63,3	63,2	62,1	57,7	53,8	50,5
Рівненська	5	6	6	6	6	6	6	6	22,9	42,9	44,9	46,7	45,4	42,4	39,2	35,7
Сумська	6	5	5	5	5	5	5	5	27,0	59,2	60,2	56,6	54,0	49,4	46,3	43,2
Тернопільська	9	11	10	10	10	9	8	8	43,8	57,4	54,8	55,2	56,0	51,5	47,5	40,9
Харківська	36	37	37	37	37	37	37	37	176,7	256,8	258,5	262,7	256,0	244,7	232,7	216,0
Херсонська	6	6	8	8	8	8	8	7	25,2	29,7	31,5	30,3	31,9	29,9	28,5	24,7
Хмельницька	10	10	10	9	10	10	10	10	28,7	39,4	41,9	46,9	47,9	45,3	43,4	39,9
Черкаська	7	6	6	6	6	6	6	6	24,2	39,3	46,8	48,1	46,8	43,9	41,1	37,7
Чернівецька	4	4	4	4	4	4	4	4	17,6	25,8	26,9	27,5	28,2	27,9	27,1	25,0
Чернігівська	4	5	6	5	5	5	5	5	19,4	26,7	29,6	27,4	26,1	24,9	22,9	20,6
Міста																
Київ	66	65	63	68	68	69	69	71	259,9	525,7	566,6	586,6	593,3	560,8	521,8	475,7
Севастополь	3	5	4	4	4	4	4	5	12,5	17,5	16,8	16,8	17,3	16,7	15,5	14,8

* розроблено автором на базі статистичних щорічників України відповідних років.

Е) Вищий за рейтингом, кількістю навчальних закладів і студентів у них належить столиці країни м. Києву, а серед областей - Донецькій.

На нашу думку, наявний розподіл вищих навчальних закладів за регіонами, що наведений у табл. 2, насамперед, обумовлений наступними чинниками:

- наявністю платоспроможності юридичних і фізосіб, та їх готовності до інвестування у вищу освіту,
- можливостями та бажанням регіональної влади у лобюванні розвитку місцевої освітньої сфери,
- впливом принципу плановості організації радянського суспільства, де наявність вищих навчальних закладів та спрямованість підготовки у них зумовлювалась адміністративним поділом, чисельністю населення та промисловим потенціалом району.

У графічному варіанті кількість вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації починаючи з 2005/06 по 2011/12 навчальні роки, а також відповідно кількість студентів за аналізовані навчальні роки відображають рисунки 4 та 5.

Кожний вищий навчальний заклад має власне фінансове, матеріальне, кадрове, інформаційне, організаційне та інше ресурсне забезпечення, яке є визначальним при оцінюванні якості освітньої діяльності.

В умовах ринкової економіки, коли незалежно один від одного функціонують ринок освітніх послуг та ринок праці, кожний причетний до них має певну мотивацію до отримання якісної вищої освіти.

Абітурієнтів та студентів, які мають мотивацію до здобуття вищої освіти та здібності, перш за все, цікавлять якість освітньої діяльності вищого навчального закладу, його престиж у системі, як вибір вищого навчального закладу вплине на працевлаштування після закінчення навчання, подальше кар'єрне просування, соціальний захист на ринку праці.

Зазвичай, адміністрація вузу прагне забезпечити високоякісний навчально-виховний процес наявністю професорсько-викладацького складу, соціальним партнерством з роботодавцями. Викладене вище, безпосередньо сприяє подальшому працевлаштуванню випускників і підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

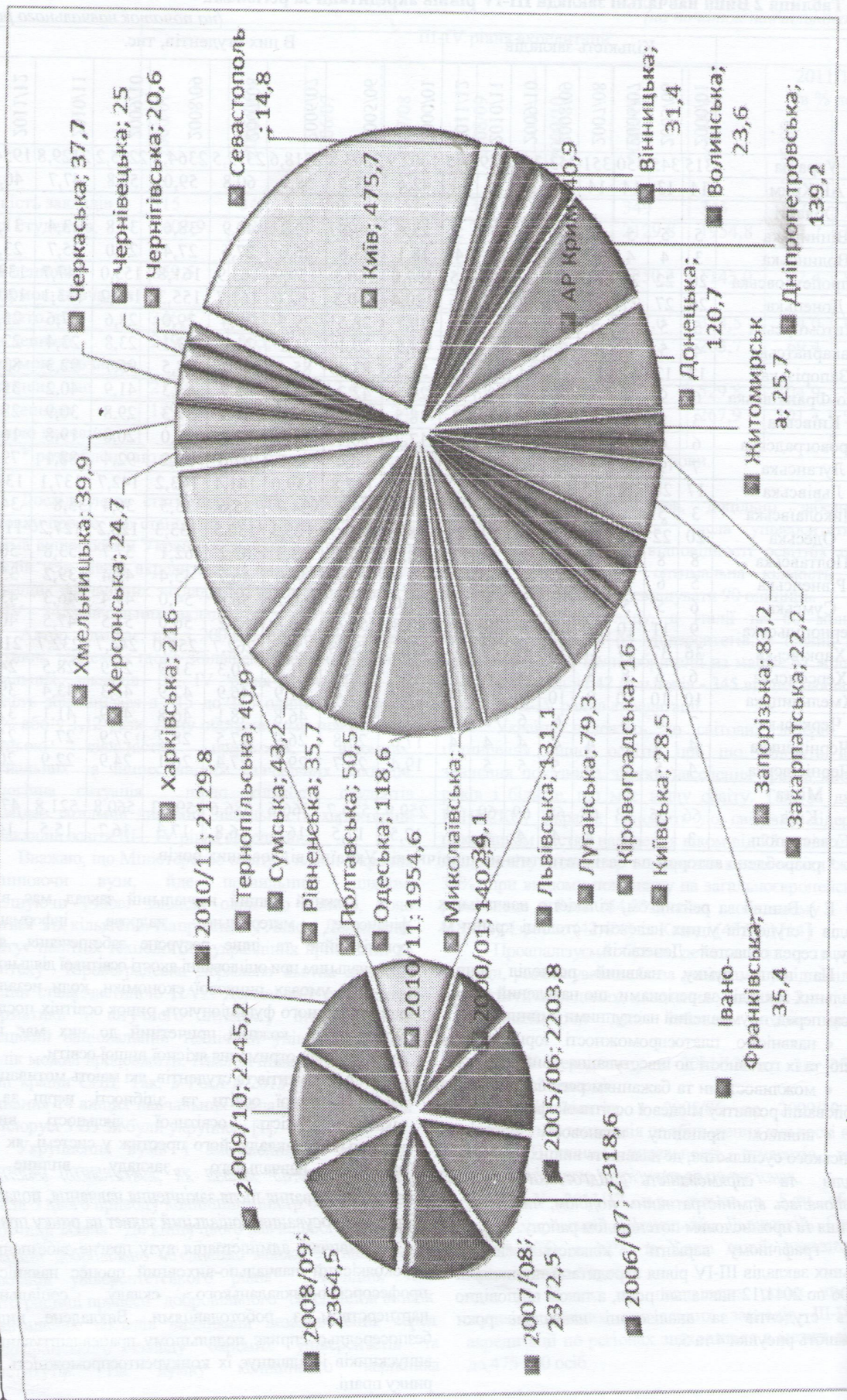

Рис. 4 Кількість студентів вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації

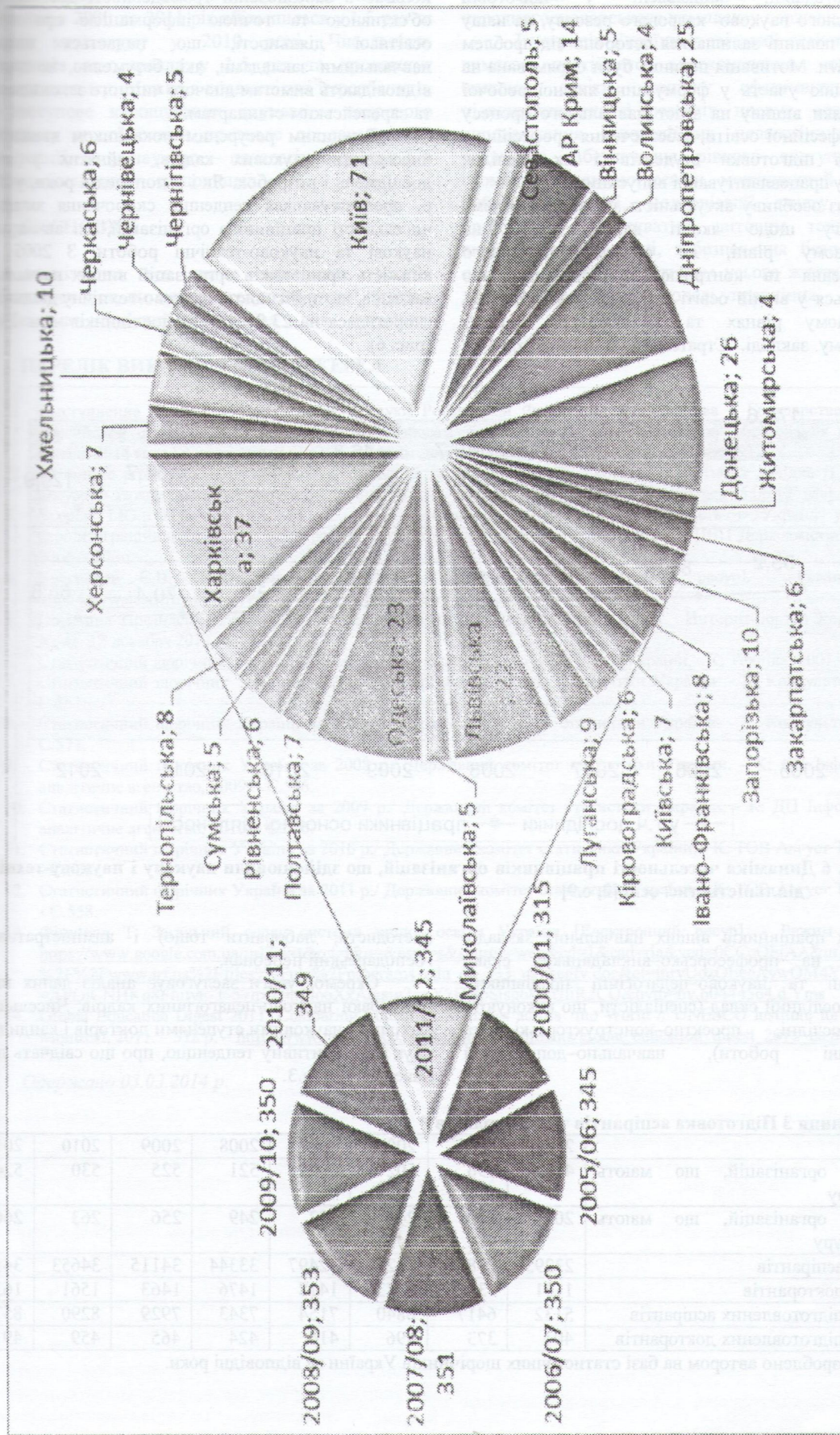

Рис. 5 Кількість вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації

Роботодавці, зацікавлені у підготовці високоякісного науково- кадрового резерву, на нашу думку, не повинні залишатися осторонь від проблем вищої освіти. Мотивація повинна бути спрямована на безпосередню участь у формуванні якісної робочої сили завдяки впливу на зміст навчального процесу вищої професійної освіти, забезпечення професійно - практичної підготовки студентів і як наслідок сприяння у працевлаштуванні випускників.

Зараз особливу актуальність набуває проблема моніторингу щодо якості вищої освіти на національному рівні, як системи постійного спостереження та контролю за процесами, що відбуваються у вищій освіті на загальнодержавному, регіональному рівнях та в кожному вищому навчальному закладі. Стратегічна ціль моніторингу

полягає в забезпеченні громадськості достовірною, об'єктивною та точною інформацією про якість освітньої діяльності, що надається вищими навчальними закладами, які, безумовно, не завжди відповідають вимогам діючого чинного законодавства та європейським стандартам.

Важливим ресурсним показником вважається чисельність наукових кадрів, зайнятих у сфері досліджень і розробок. Як і у попередні роки, у 2011 р. продовжувалася тенденція скорочення загальної чисельності працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи. З 2005 р. кількість працівників організацій вищих навчальних закладів, що здійснюють науково-технічну діяльність, скоротилася на 23,9%, у т.ч. дослідників – на 19,5% (рис. 6).

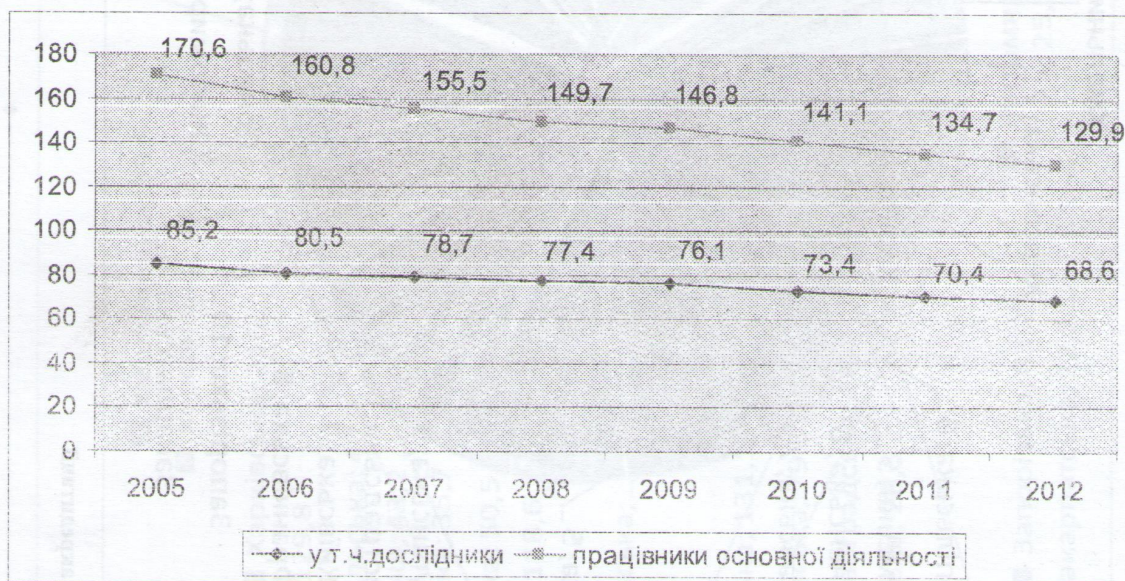

Рис. 6 Динаміка чисельності працівників організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, тис. осіб [2, с.9]

Усіх працівників вищих навчальних закладів поділяють на професорсько-викладацький склад (педагогічні та науково-педагогічні працівники), науково-дослідний склад (спеціалісти, що виконують науково-дослідні, проектно-конструкторські та технологічні роботи), навчально-допоміжний

(методисти, лаборанти тощо) і адміністративно-господарський персонал.

Окремої уваги заслуговує аналіз даних щодо підготовки науково-педагогічних кадрів. Чисельність фахівців з науковими ступенями докторів і кандидатів наук має позитивну тенденцію, про що свідчать дані, наведені у табл.3.

Таблиця 3 Підготовка аспірантів та докторантів *

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість організацій, що мають аспірантуру	418	496	502	507	521	525	530	524
Кількість організацій, що мають докторантуру	209	240	241	252	249	256	263	266
Кількість аспірантів	23295	29866	31293	32497	33344	34115	34653	34192
Кількість докторантів	1131	1315	1373	1418	1476	1463	1561	1631
Кількість підготовлених аспірантів	5132	6417	6840	7154	7343	7929	8290	8578
Кількість підготовлених докторантів	401	373	396	414	424	465	459	491

* розроблено автором на базі статистичних щорічників України за відповідні роки.

З наведеної таблиці видно, що кількість аспірантів з 2000 по 2011 рік збільшилася у 1,5 раз та досягла максимуму у 2010 році. Чисельність докторантів теж зросла у 1,5 раз та продовжує зростати дотепер. Можна з впевненістю передбачити, що поступове нарощування науково - кадрового потенціалу вищої освіти призведе до загострення конкуренції, як у науково – педагогічному, так і в науково-дослідному середовищах.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи все вище викладене, можна зробити висновок, що в цілому система вищої освіти в Україні має значний потенціал для суттєвого

покращення ключових позицій народногосподарського комплексу держави.

Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выступление Министра Образования и науки Российской Федерации Д. Ливанова в Государственной Думе Российской Федерации на совещании по вопросам законодательного регулирования образования и науки 31 января 2014 года [Электронный ресурс]. - Режим доступа <http://минобрнауки.рф/новости/3912>.
2. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Аналітична довідка [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/25.06.12_nauka.pdf
3. Єгоров І.Ю., Жукович І.А. та ін. Науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у контексті євроінтеграційних процесів: монографія. Наук.-техн. комплекс стат. дослідж. - К.: [ІВЦ Держкомстату України], 2006. - 223с.
4. Красняков Є.В. Перспективи освітянського законодавства [Електронний ресурс]. - Режим доступу http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Krasniakov.pdf
5. Послание Президента России Федеральному собранию [Электронный ресурс]. Интернет-портал Regional Daily News. 12 декабря 2012 год.
6. Статистичний щорічник України за 2000 р./ Державний комітет статистики України. - К: Техніка, 2001.- С.598.
7. Статистичний щорічник України за 2006 р./ Державний комітет статистики України. - К: Консультант , 2007.- С.551.
8. Статистичний щорічник України за 2007 р./ Державний комітет статистики України. - К: Консультант , 2008.- С.571.
9. Статистичний щорічник України за 2008 р./ Державний комітет статистики України. - К: ДП Інформаційно-аналітичне агентство, 2009. - С.566.
10. Статистичний щорічник України за 2009 р./ Державний комітет статистики України. - К: ДП Інформаційно – аналітичне агентство, 2010. - С.566.
11. Статистичний щорічник України за 2010 р./ Державний комітет статистики України. - К: ТОВ Август Трейд, 2011. - С.558.
12. Статистичний щорічник України за 2011 р./ Державний комітет статистики України. - К: ТОВ Август Трейд, 2011. - С.558.
13. Фінніков Т. Загальний огляд системи вищої освіти України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.urf.ua%2Ffiles%2Fukr%2Fprograms_edu_ep_333_ua_hegfv.doc&ei=inrvUozOEeeAywOM4YGoCg&usq=AFOjCNHkq8F1uIyF-I-57hxT1nrP1o6XxA&sig2=uY2Er8pStsg68jgUliR2CQ&bvm=bv.60444564.d.Yms
14. Global Education Digest 2011. Comparing Education Statistics across the World // UNESCO Institute for Statistics. - Montreal, 2011. – 312 p. – http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/global_education_digest_2011_en.pdf

Одержано 03.03.2014 р.